
Smysl NP ve střední Evropě

Martin Svátek
a Radim Hédl

Národní park ve světě

Jak je ve světě chápán národní park? V tom vůbec nepanuje jednotná. Zatímco v Severní i Jižní Americe, Africe, Austrálii, jižní a jihovýchodní Asii představuje většinou oblasti člověkem málo zasažené, v mnoha evropských zemích se takto mohou naopak nazývat krajiny vzniklé dlouholetými interakcemi mezi člověkem a přírodou. Jednota v pojetí národních parků dokonce mnohdy neexistuje ani v rámci jednoho státu.

To značně ztěžuje možnost mezinárodního srovnání. Proto v roce 1994 definovala IUCN 6 kategorií (I-VI) chráněných území dle managementu. Snahou přitom bylo, aby každý stát i nadále vyhlášoval svá území podle vlastního pojetí, ale označením římskou číslicí umožnil IUCN vést srovnávací statistiku.

IUCN však hned na počátku pochybila. Připojila k číslicím i slovní označení, u kategorie II nešťastně *národní park*, což následně vedlo k nedorozuměním – řada zemí začala mylně pokládat tuto kategorii za standard pro národní parky! Třebaže IUCN hned v roce 1994 i v roce 2008 výslovně zdůraznila, že pokud chráněné území v určité zemi nese označení národní park, neznamená to, že by mělo splňovat kritéria kategorie II, některé státy toho nedbaly. Dodnes se bohužel i v ČR můžeme u některých parků setkat s tvrzením o „nutnosti naplnit kritéria kategorie II dle IUCN“ či ponechat „75 % území NP samovolnému vývoji, jak vyžaduje definice kategorie II“.

To je však přímo proti záměru IUCN, která jednoznačně doporučuje, aby každý stát měl vlastní pravidla pro svá chráněná území a pouze je pro účely statistiky následně označil visačkou IUCN. Systém 6 kategorií IUCN navíc není hierarchický, žádná není hodnotnější než jiná, a zařazení území, kterému daný stát říká *národní park*, do jiné kategorie než II tudíž a priori neznamená nižší hodnotu území.

Národní parky v ČR

Podle IUCN je v kompetenci států, jakým způsobem vymezí své kategorie územní ochrany. Český zákon č. 114/92 Sb. uvádí: národní parky jsou „rozsáhlá území ..., jejichž značnou část zaujímají přiroze-

Návrh vznikl během let 2009–2010 a mj. vychází ze Strategie ochrany biologické rozmanitosti ČR. Naplňuje aktualizaci státního programu ochrany přírody a krajiny, který ministerstvo zavazuje strategii zpracovat do konce roku 2011. Materiál byl připomínkován zástupci regionů všech národních parků, v každém proběhlo veřejné diskusní zasedání za účasti ředitele odboru péče o národní parky. Zohledňuje připomínky správ i rad národních parků, i řady odborných organizací. K Programu bylo zpracováno hodnocení dopadu regulace (RIA).

V současné době jej Odbor péče o národní parky předkládá vedení resortu. Po jeho schválení budou stanoveny priority v plnění jednotlivých stanovených cílů a současně bude přikročeno k realizaci několika desítek opatření. Zkrácená verze vyjde formou reprezentativní publikace určené především starostům obcí a zástupcům krajů, které zasahují do území národních parků, i širší veřejnosti. Zde vybíráme body, které se, byť v obecné rovině, dotýkají současných národních parků nejzásadněji.

Ekologická rizika

Prostorově i funkčně nejdůležitější ekosystémy v českých národních parcích tvoří lesy, které zaujímají více než 80 % rozlohy parků. Mají vliv na retenci vody rozsáhlých území, na jejich biologickou diverzitu, ovlivňují mezoklima širokého okolí a podmiňují jeho krajinný ráz. Z části jde o lesy kulturní, až do zřízení parků na převážně rozloze obhospodařované standardními lesnickými metodami, v naprosté většině případů s cílem maximální produkce dřeva. Vyhlášením jednotlivých národních parků se tedy jejich převládající funkce značně změnila, neboť dle zákona nejsou lesy v národních parcích lesy hospodářskými. Současný stav lesa podmíněn historickým vlivem člověka je charakterizován zjednodušenou druhovou a prostorovou skladbou i schematickými způsoby obhospodařování podle modelu lesa věkových tříd, které není pro lesy národních parků vhodné.

Problémem jsou invazní druhy, smrkové monokultury nižších poloh (Šumava, Krkonoše, České Švýcarsko), porosty introdukovaných cizích dřevin (vejmutovka a modřín v Českém Švýcarsku, akát v Podyjí, smrk pichlavý, borovice pokroucená, borovice blatka, smrk omorika v KRNAPu). Lesní ekosystémy Krkonoš, Šumavy a Českého Švýcarska jsou dosud silně zatíženy kyselou depozicí, lesní ekosystémy Krkonoš a Šumavy opakovaně postihovány klimatickými disturbancemi a následně gradací kůrovce. Změna klimatu způsobuje extrémní fluktuace počasí (srážky, sucha, vichřice). Lesy jako dlouhodobé ekosystémy jsou značným rizikům vystaveny v průběhu přeměny k přírodě bližšímu stavu.

Vzájemná komunikace

Přírodní a krajinné hodnoty a zajímavosti jsou velmi atraktivní a jsou důvodem, proč lidé do národních parků jezdí. Jejich ochrana je proto zásadní pro dlouhodobou prosperitu obcí a regionů v národních parcích i okolí. Správy národních parků nejsou a nebudou komerčními institucemi zabývajícími se cestovním ruchem. Důležitá je však spolupráce správ národních parků a těchto institucí a promyšlené usměrňování rekreačních aktivit tak, aby nedocházelo k negativním dopadům na přírodu a krajinu. Potřebná je i podpora tzv. měkkých forem turismu.

Stále chybí vzájemné pochopení rolí, cílů a omezení a zejména potřebná míra důvěry na obou stranách. Někdy schází profesionální nadhled pracovníků správ národních parků,

Foto iofoto © Fotky&Foto

mnohdy se lpí na pozicích a očekává se pouze atak z druhé strany. Ze strany obcí často schází vůle vyslechnout a pokusit se pochopit koncepci správy národního parku, jejím předpokladem je ovšem i snaha o vyslyšení a pochopení názorů místních lidí. Emoce mnohdy převažují nad racionálním uvažováním a hledáním kompromisů.

Problematické se věnuje nezanedbatelné množství času, nicméně výsledky se dostávají relativně pomalu, časově velmi náročnou prací vedení národních parků a nikoliv plošně. Problematika komunikace a spolupráce národních parků a obcí je do značné míry ovlivněna absencí kvalitních public relations vedených MŽP. Zásadní je však nepochybně stanovení a dodržování dlouhodobých a neměnných stanovisek orgánů ochrany přírody (správ národních parků a ministerstva životního prostředí).

Národní parky uprostřed společnosti

Cíle a způsoby ochrany přírody v národních parcích jsou z velké míry společenská otázka. Současné změny společensko-politických podmínek a z nich vyplývající přístupy veřejnosti k chráněným územím přináší řadu otázek i možných střetů. Je nezbytné prezentovat a zdůvodňovat poslání národních parků včetně smyslu uplatňování bezzásahového režimu na určité části území. Orgány ochrany přírody v čele s ministerstvem musí dokázat přesvědčit místní samosprávy, obyvatele i nejširší veřejnost o smysluplnosti těchto cílů.

Důležité je objektivní mediální prezentování problémů národních parků, aby veřejnost nemusela naslouchat jen často zkresleným názorům odpůrců současného přístupu k péči o tato území. Využití národních parků musí být podřízeno nejen zachování a zlepšení předmětů ochrany, jak říká zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ale i rozvoji místních obcí a komunit. Program a strategie rozvoje národních parků mají být jedním z příspěvků k nové komunikaci mezi MŽP a veřejností v této oblasti.

Ing. Vladimír Dolejský, Ph.D., a Mgr. Martin Bílý – Odbor péče o národní parky, Ministerstvo životního prostředí ČR, martin.bily@mzp.cz

né nebo lidskou činností málo ovlivněné ekosystémy“, a „veškeré využití národních parků musí být podřízeno zachování a zlepšení přírodních poměrů“. Obecné zásady managementu v NP zákon podrobně neuvádí. Vyjdeme-li ze zákonné definice, je v českých parcích zdůrazňována ochrana ekosystémů a jejich biodiverzity.

Biodiverzita snad mimo tropy převážně nekoreluje s nedotčeností přírody. Podobně ani ekologicky stabilní ekosystémy nejsou nutně biologicky rozmanité. Většinu území českých parků tvoří les v horském či členitém terénu – pravděpodobně proto, že hory a les jsou považovány za málo dotčenou přírodu. U lesa závisí biodiverzita značně na režimu narušování. Pro udržení vysoké biodiverzity je třeba udržovat lesy v celé škále režimů a typů disturbancí. Výsledkem je dynamická mozaika vývojových stadií oživených nejrůznějšími ekologickými skupinami organismů.

Ve středoevropských NP je možné doporučit kombinaci přírodního a lidského narušování. Na části plochy může jít o cílené hospodaření (zejména takové, které vede k zachování či zvýšení biodiverzity), na části o ponechání samovolnému vývoji a vlivu přírodních disturbancí. Rozhodně však nelze doporučit nekompromisní příklon pouze k jednomu extrému.

Protože ani jeden z českých NP nemá významnější území pokryté ekosystémy bez historie hospodaření, současnou strategií v nich bývá ekosystémy do přírodního stavu převést a dále nezasahovat. Ve střední Evropě bohužel nelze s jistotou určit, který typ ekosystému je na určitém místě přírodní. Nejsou to ani pralesy. Často jde spíš o otázku víry než vědění. Z toho, co víme o historickém vlivu člověka, vyplývá, že tvrzení o přírodnosti a nedotčenosti jakéhokoli území jsou idealizovaná a snadno zpochybnitelná. Ve středoevropské krajině je na každém metru čtverečním očividný vliv člověka. Národní park by proto neměl být chápán jako území, které bylo v minulosti minimálně ovlivněno člověkem. Primárním smyslem NP by měla být ochrana biodiverzity, k čemuž se připojuje u nás zatím plně nezdolávaný koncept samovolného vývoje na velké ploše. Kvůli dlouhodobému vlivu člověka však naše parky ani nemohou být úplnou divočinou, protože by přišly o značnou část svých hodnot.

Ing. Martin Svátek, Ph.D., (1977) se na Mendelově univerzitě v Brně zabývá ochranou přírody a prostorovou ekologií, msvatek@centrum.cz

Mgr. Radim Hédli, Ph.D., (1976) je vegetační ekolog, v Botanickém ústavu Akademie věd ČR zkoumá biodiverzitu lesů, radim.hedli@bot.cas.cz